

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΑΙΜΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

ὑπὸ Ε. Πρόση Γουστινιάνη.

Ἐξεφωνήθη Γαλλιστὶ τὴν 28 Δεκεμβρίου 1872.

Μετάφρασις Π. Περράκη.

Εἰς ἐμὲ βεβαίως δὲν ἐναπόκειται, κύριοι, νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ ἐνὸς τῶν ἐπιφανεστέρων προγόνων σας. Τοῦτο ἀναντιρρήτως εἶναι ἔργον ὑμῶν.

Ὁ σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ περὶ τοῦ δαίμονιου τοῦ Σωκράτους, ὅπερ βεβαίως δὲν εἶναι τὸ αὐτό. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο τολμῶ εἰπεῖν ὅτι ἐμελέτησα κατὰ τι πλεῖον ὑμῶν, διότι ἀνήκει εἰς τὰς θεωρίας ὧν αἰείποτε ὑπῆρξα θιασώτης, τὰς θεωρίας ἐκείνας αἰτινες παρημελήθησαν καὶ κατεφρονήθησαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐν ᾗ ἡ τάσις πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι καλύπτουσι διὰ μέλανος πέπλου τὰς τύχας τοῦ μέλλοντος ἡμῶν, καὶ συχνάκις, φεῦ! ἐμποδίζουσιν ἡμᾶς τοῦ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ ἄδυτα τῶν ὑψηλῶν θεοσοφικῶν ἰδεῶν. Ἀλλὰ καὶ τοι μὴ θέλων νὰ διαγράψω τὸν βίον τοῦ διασήμευ ἐκείνου φιλοσόφου, εἶναί ποτε δυνατόν νὰ παρέλθω ἐν σιγῇ τὸν μέγαν ἐκείνον ἀπόστολον τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας, τὸν ἄνδρα ἐκείνον ὅστις ὑπῆρξεν ὁ σοφώτατος καὶ τελειότατος τῆς ἀρχαιότητος;

Συγγραφεὺς τις Ῥωμαῖος εἶπεν ὅτι ἂν ἡ ἀρετὴ ᾗναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σεβαστὴ, ὁ Σωκράτης πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς ὁ ἀνώτατος καὶ λυσιτελέστατος πάντων τῶν φιλοσόφων.

Si virtus per se ipsam astimetur, vitae magister optimus.

Val. Max. lib. III. Cap. IV.

Γινώσκετε, Κύριοι, ὅτι τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφώντος περιέχει ἐναργῆ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ἦτο οὔτε διαφθορεὺς τῶν νέων, οὔτε ἄθεος, ἀλλ' ὅτι τοῦναντίον ἔδωκε τὸ παράδειγμα πάσης ἀρετῆς, τῆς εὐσεβείας, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀπλότητος, τῆς ἀφιλοκερδείας καὶ τῆς μετριοφροσύνης. Δὲν ἄγνοεῖτε πρὸς τούτοις ὅτι κατέστη ἄξιός νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ τῶν Δελφῶν σοφώτατος τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ κάτοχος τοιούτων ὑψηλῶν ἀρετῶν, ὁ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἀνυψωθείς ἄνωθεν τοῦ αἰῶνός του, κέκτηται ἀναντιρρήτως τὸ προνόμιον νὰ κηρυχθῇ οὐχὶ μόνον παρὰ τῶν συγχρόνων του ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλων τῶν αἰώνων ὁ κατ' ἐσχῆν ἄνθρωπος. Ὁ Σωκράτης ἐθαυμάσθη οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους κατέστη συνώνυμον τοῦ σοφός.

Βλέπετε λοιπὸν, Κύριοι, ὅτι πρόκειται περὶ ἐξόχου καὶ μεγάλου ἀνδρός, δὲν πρόκειται περὶ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ φοβεροῦ, οὐδὲ περὶ τοῦ φοβεροῦ ἢ τοῦ φοβεροῦ φιλοσόφου, ἀλλὰ περὶ τοῦ Σωκράτους τοῦ ἐπικληθέντος ὑπὸ τινων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μάρτυρος τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοιοῦτον σεβάσμιον ὄνομα καὶ ὁ χρησμός αὐτός οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ ἀπαντήσῃ εἰμὴ τὰς ὀλίγας πλήν ἐκφραστικὰς ταύτας λέξεις σοφώτατος τῶν ἀνθρώπων.

Πᾶσα ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς τοῦτο μόνον τὸ ἀξίωμα του.

« Φιλοσοφία ἐστὶν ἡ μελέτη περὶ τοῦ θανάτου ».

Ναὶ, κύριοι, ὁ θάνατος εἶναι ὁ κοινὸς σκοπὸς πρὸς ὃν πάντες διευθυνόμεθα. Οἱ μὲν βαδίζουσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀμέριμνοι καὶ ὡς τυφλοὶ, οἱ δὲ ἐντρομοὶ καὶ συνεσταλμένοι.

Οἱ πρῶτοι οὐδεμίαν ἔχουσι περὶ μέλλοντος ἐλπίδα, ἢ ἂν ἔχωσι τοιαύτην, προτιμῶσι τὴν ἀνυπαρξίαν πάσης ἄλλης ἐλπίδος. Ὁ νοῦς των δὲν ἀναγνωρίζει εἰμὴ τὰ ὁρατὰ καὶ ψηλαφητὰ ὄντα, καὶ ὀλίγον φροντίζει περὶ τῆς αὔριου.

Οἱ δεῦτεροι ἔχουσι μίαν ἐλπίδα, ἀλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη εἶναι ἐπαχθῆς καὶ θλιβερά. Ἀβεβαιότης καὶ τρόμος κρατοῦσιν αὐτοὺς ὅπισθεν τῆς ἀδύσσου, καὶ ἴστανται ἐντρομοὶ πρὸ τοῦ χαίνοντος τούτου βαράθρου, πέραν τοῦ ὁποίου διορῶσι τὴν θεῖαν δικαιοσύνην.

Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ δὲν τολμῶσι νὰ ἀποβλέψωσιν εὐτόλμως τὸ αἰώνιον τοῦτο πρόβλημα, διότι συναισθάνονται τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν μηδαμινότητα αὐτῶν, καὶ διότι βλέπουσιν ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι σύμπλεγμα νόμων τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἄλλος παρὰ ἡμεῖς, καὶ οἵτινες εἶναι ἐπιβεβλημένοι εἰς ἡμᾶς παρὰ τὴν οἴησιν καὶ τὴν ἀλαζωνεῖαν ἡμῶν.

Ὁ θάνατος εἶναι δέλεαρ τῆς φύσεως· ἵνα καταπλήξῃ ἡμᾶς, παρεμβάλλει μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν σκοτεινὸν πέπλον ἵνα μᾶς ἀποκρύψῃ τὸ μέλλον. Ὅστις ἤθελε δυνηθῇ νὰ διίδῃ πέραν τοῦ τάφου, δὲν ἤθελε βεβαίως ἐπιθυμήσει νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐπὶ ἐνὸς ἀτόμου τοῦ παντός. Αἱ δυστυχίαι τὰς ὁποίας πάσχει ἐπὶ τῆς γῆς ἤθελον τὸν κάμει νὰ θραύσῃ τὰς ἀλύτους αἰτίνας τὸν συγκρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ καθαρτηρίου τούτου πλανήτου. Ἡ λάμψις ἣν ἤθελε διίδει, ἤθελε φέρει αὐτὸν εἰς σκοτοδινίαν. Ὁ τρόμος καὶ ἡ ἀβεβαιότης ἤθελον ἐκλείψει, τὸ δὲ φᾶσμα τοῦ θανάτου ἐξαφανισθῇ ἀπέναντι τῆς λάμψεως τοῦ ἀληθοῦς φωτός. Ταῦτα πάντα δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν, ἀμα ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν του, ἀψηφίσῃ τὰς τρομερὰς συνεπείας τοῦ ἀθετουμένου νόμου, ἀλλὰ δύο ἄλλοι νόμοι ἀκαμπτοὶ καὶ ὀλέθριοι, ἡ συνείδησις καὶ αἱ φυσικαὶ δόυναι, κρατοῦσιν αὐτὸν τρέμοντα πρὸ τῆς τρομερᾶς διαβάσεως. Ταῦτα εἶναι τὰ δύο μεγάλα φόβητρα ἅτινα ἡ φύσις προτάσσει ἐνώπιον ἡμῶν· ἄλλως, αἱ ἐκούσιοι ἀναχωρήσεις ἤθελον εἶσθαι πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον. Ἡ ἀλληλεγγύη μετὰξὺ τῶν ἐνδiciτωμένων ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης ὄντων, ἡ οἰκογένεια, ἡ φιλία, ἡ εὐθύνη τῶν πράξεων ἐκάστου, αἱ πρόοδοι εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὰ πάντα ἤθελον ἐκλείψει, πᾶσα προαγωγὴ ἀνασταλῇ, καὶ ὁ πλανήτης ἡμῶν προωρισμένος μόνον διὰ νὰ αὐξάνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων ἤθελον εἶσθαι ἐγκαταλειμμένος καὶ ἄχρηστος. Αὗται εἶναι αἱ φρικῶδεις ἠθικαὶ καταστροφαὶ ὧν αἷτιος ἤθελον εἶσθαι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἂν ὁ σκοτεινὸς πέπλος τῆς Ἰαίδος δὲν ἐπέκειτο βαρὺς ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπέναντι τοιούτων ἀποτελεσμάτων ἡ συνείδησις ἐντρομος ὀπισθοδρομεῖ καὶ ἡσυχάζει.

Καὶ ὅμως, Κύριοι, φιλοσοφικῶς θεωρούμενοι οἱ θλιβεροὶ οὗτοι φόβοι, τὸ τρομερὸν τοῦτο φάντασμα ὅπερ τοσοῦτον ἐκφοδίζει ἡμᾶς, ἐκλείπουσιν αὐθωρεῖ.

Ἡ φύσις ἐξαπατᾷ ἡμᾶς οὐχὶ μόνον διὰ τοῦ τρόμου ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ

πράγμα αὐτό, διότι ὁ θάνατος οἷον φανταζόμεθα αὐτόν, δὲν ὑπάρχει. Οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλὴ μεταμόρφωσις, καὶ ἡ μεταμόρφωσις καθ' ἑαυτὴν δὲν ὑπεμφαίνει βεβαίως ἀνυπαρξίαν.

Κατὰ τὸν διάσημον Λεϊβνίτιον « ὁ θάνατος ὡς καὶ ἡ γέννησις, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεταμόρφωσις. Τῶντι θάνατος δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ διηνεκῆς καὶ αὐτόματος ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου πρόοδος πρὸς τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου καλοῦ καὶ ωραίου οὔτινος εἶναι ἄξια τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὸ σύμπαν βαδίζει ἀνενδότως πρὸς τὸ βέλτιον.

Οὕτως ἐθεώρει αὐτόν ὁ Σωκράτης, διότι προέβλεπεν ὅτι τὸ συμβᾶν τοῦτο τῆς ὕλης ὅπερ καλοῦμεν θάνατον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀρχὴ νέας ὑπάρξεως. Πρὸς τὸν ἐρωτῶντα αὐτόν Κρίτωνα πῶς ἐπεθύμει νὰ τὸν θάψωσιν, ἀπήντησεν. — Ὅπως ἂν βρούλησθε, ἐάν πέρ γε λάβητέ με, καὶ μὴ ἐκφύγω ὑμᾶς.

Αὕτη εἶναι, κύριοι, ἐν ὀλίγοις ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ διδασκαλία ἐκείνη, ἣν κατὰ τοὺς λόγους του, τῷ ὑπηγόρευεν, ὡς καὶ πάσας τὰς πράξεις του, οἰκεία τις αὐτῷ ἔμπνευσις γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους.

Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ἥτις φαίνεται παράδοξος ὡς πρὸς ἄνδρα οἷος ἦν ὁ Σωκράτης, καθίσταται ἐτι παραδοξοτέρα, ὅταν ἀναμνησθῇ τις ὅτι εἶναι τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου ὅστις οὐδέποτε ἀπεπλανήθη εἰς τὰ νέφη τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ ἰδιωτικὸς αὐτοῦ βίος ἀποδεικνύει ἡμῖν ἀρκούντως ὅτι οὐδόλως ἐθεώρει ὡς φρεναπάτην τὴν μυστηριώδη ἐκείνην φωνὴν ἥτις ἠκούετο ἐν αὐτῷ. Ἄνθρωπος κατ' ἐξοχὴν πρακτικὸς ὁ Σωκράτης ἐξεπλήρωσεν, εἴπερ τις ἄλλος, τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς πολίτης ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς πολλὰς μάχας καὶ μάλιστα εἰς τὴν Τανάγραν καὶ εἰς τὴν Ποτίδαιαν, ὅπου ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ εἰς τὸ Δήλιον ὅπου ἐπίσης ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Ξενοφῶντος.

Πολλοὶ εἶπον καὶ ἐπανέλαβον ὅτι τὸ ἰδιαίτερον δαιμόνιον τὸ διευθύνον τὰς πράξεις τοῦ Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο ἢ το εἰμὴ δόλος ὃν μετεχειρίζετο διὰ νὰ δώσῃ περισσοτέραν βαρύτητα εἰς τὰς συμβουλὰς του, ἢ μᾶλλον φρεναπάτη ἥτις τὸν ἔκαμε νὰ ἐχλαμβάνῃ ὡς θεῖαν ἔμπνευσιν τὴν ταχεῖαν καὶ βεβαίαν ἀντίληψιν τῆς συνειδήσεως ἢ τοῦ ἐξόχου νοός του.

Τὸ ἄθλιον τοῦτο ἐπιχείρημα ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τῶν ὕλιστῶν· καὶ ὄντως, οἱ ἐλάχιστοι πιστεύοντες περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ βίου τούτου, δύνανται ν' ἀρνηθῶσι πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει πέραν αὐτοῦ.

Οἱ θιασῶται τῆς μετὰ θάνατον ἀνυπαρξίας ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Σωκράτης μετεχειρίζετο δόλον, ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲ κἂν τολμῶμεν νὰ φαντασθῶμεν τοιαύτην αἰσχροτήτα εἰς τὸν σοφώτατον τῶν ἀνθρώπων. Διότι εἶναι αἰσχροτῆς καὶ ἐκ τῶν μεγίστων τὸ νὰ χάμῃ τις τοὺς ἄλλους νὰ πιστεύωσιν ὅ,τι ὁ ἴδιος δὲν πιστεύει. Εἶναι χαμέρπεια καὶ πνευματικὴ ἀνανδρία. Τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον ὑπάρχει ἐν μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ.

Ἦτο ἄρα φρεναπάτη ἢ φαντασιοπληγία; (hallucination) Σοφοὶ τινες τῶν ἡμερῶν μας ἐτόλμησαν νὰ πιστεύωσι τὸ τοιοῦτον. Ὁ Κ. F. Lévy, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, δημοσίᾳ ἐδίδαξε καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ σύγγραμμα αὐ-

τοῦ «Περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους» ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀθανάτου φιλοσόφου τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο ἐν καλῇ καταστάσει. Ἀλλ' ἂν ὁ Σωκράτης ἐθεωρήθη παράφρων, μήπως ὁ Χριστὸς αὐτός, ὁ Μεσσίας ὁ ὑποστάς τὴν ὑψηλοτέραν θυσίαν, ἡ μοναδικὴ πνευματικὴ φύσις, ἡ μᾶλλον ὑπερφυῆς ἐμψυχὸς δύναμις, μήπως διέφυγε τὰς ἐπικρίσεις; Ὁ δόκτωρ Moreau de Tours τετυφλωμένος ὑπὸ τοῦ ἀηδεστεροῦ ὕλισμοῦ προσάπτει ἐπὶ τοῦ θείου μετώπου τοῦ μάρτυρος τοῦ Γολγοθᾶ τὸ στίγμα τῆς παραφροσύνης. Κατ' αὐτὸν ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι εἶδος διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως. Ὁ K. Leuret εἰς τὰ ψυχολογικὰ αὐτοῦ δοκίμια προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω, θεωρεῖ οὐχὶ μόνον τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους ὡς ἀληθεῖς παράφρονες καὶ φαντασιοπλήκτους (hallucinés).

Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα ἦναι ἀληθῆ, κύριοι, ποῦ ἠθέλομεν καταντήσῃ, καὶ ἐπὶ τίνων τεκμηρίων θέλομεν στηρίξει τοῦ λοιποῦ τὴν πίστιν καὶ τὰς πεποιθήσεις ἡμῶν; Χρεωστοῦμεν νὰ κλίνωμεν τὸ γόνυ ἐνώπιον τῶν τόσων μανιακῶν οἵτινες ἐν τούτοις ἀνεστάτωσαν τὸν κόσμον; Ἀλλ' ἂν οἱ διδάσκαλοι ἦναι παράφρονες, ἂν, ὅ,τι ὠραῖον, ὅ,τι μέγα, ὅ,τι εὐγενὲς ἔπραξαν, εἶναι ἀποτέλεσμα νευρικοῦ, ὑπὸ ποίαν ἐποψίν τοῦ λοιποῦ ἠθέλομεν θεωρήσῃ τοὺς μαθητάς; Ὁ Πλάτων, ὁ κύκνος τῆς Ἀκαδημίας, διδάσκων ἐξ ὕψους τοῦ Σουνίου τὴν φιλοσοφίαν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν εἶσθαι εἰμὴ ἀόλιος μαθητῆς παραφρονοῦντος ἀνθρώπου, οἱ δὲ μάρτυρες καὶ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ φρενοβλαβεῖς διατρέχοντες τὸν κόσμον ἵνα φέρωσιν ἡμῖν τὴν σωτήριον εἶδησιν. Βεβαίως ἡ καρδιά καὶ ὁ νοῦς ὑμῶν διεγείρεται τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἐνεκα τῆς τοιαύτης πλάνης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διότι ἐν τῇ εὐθυκρισίᾳ ὑμῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῆτε ὅτι φαῦλαί τινες ἐκ τῶν νεωτέρων, φέροντες τὸν τίτλον τοῦ σοφοῦ, λέγουσι τὴν ἀλήθειαν τολμῶντες νὰ ἀποφαίνωνται τοιούτους παραλογισμοὺς καὶ εὐηθείας. Ἡ οἴησις, ἡ ἠθικὴ ἀποτύφλωσις, ἡ ὑπεροψία, ἡ ἐπιθυμία ν' ἀποκτήσωσιν ὄνομα ἀντὶ πάσης θυσίας, ταῦτα εἶναι τὰ μόνα αἷτια ἅτινα ὠθοῦσι τὰ ὄντα ταῦτα νὰ χλευάζωσι καὶ ἐλαττόνωσι τὴν ἀξίαν τῶν ἐξόχων ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα παρὰ τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας ἡμῶν κατώρθωσαν νὰ ἀνυψωθῶσι καὶ νὰ εἰσδύσωσιν εἰς σφαίρας ἀπροσίτους τοῖς κοινοῖς ἀνθρώποις.

Ἰνα ἐννοήσωμεν καλῶς τί ἦτο τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, πρέπει νὰ συναισθανθῶμεν οὐχὶ μόνον ἐκ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς ἀληθοῦς νεωτέρας ἐπιστήμης ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅτι πέραν τῆς ζωῆς ταύτης ἄλλα ὄντα πολλῶν τελειότερα ἡμῶν ὑπάρχουσιν.

Ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἡ δημιουργία τοσοῦτον σταθερῶς ἀκολουθοῦσα τὴν προοδευτικὴν πορείαν αὐτῆς, σταματᾷ αἰφνης εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἶναί ποτε δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀνωθεν τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει εἰμὴ μόνος ὁ Θεός; Εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ νέας ἀλύσου ὄντων ἅτινα βαθμηδὸν φθάνουσι μέχρι τοῦ Θεοῦ; Τὸ σχέδιον ὅπερ βλέπομεν ὅτι τοσοῦτον ἀμεταβλήτως παρακολουθεῖται εἰς τὴν ἀλυσὸν τῶν κατωτέρων πλάσμάτων τοῦ ἀν-

θρώπου, διατί νὰ μὴ συνεχίζεται εἰς ἀνωτέρας φύσεως αὐτοῦ πλάσματα, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος νὰ ᾔηται διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὁ πρῶτος ὅπως διὰ τῆς ὕλης τοῦ ὁ τελευταῖος κρίκος τῆς ἀλύσου τῶν σωμάτων; Ὁχι, Κύριοι, ὁ κόσμος οὗτος δὲν εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ ᾔηται τὸ τελευταῖον ἔργον τῆς πλάσεως· ὑπάρχει τι ἄλλο μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ὑπαρξὶς ἐτέρων λογικῶν ὄντων καὶ μάλιστα ἀνωτέρων ἡμῶν, εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ γενικωτέρων δοξασιῶν. Σήμερον ὅμως ἡ δοξασία αὕτη εἶναι ἀναντίρρητος δι' ἐκείνους οἵτινες ἐμελέτησαν, ἐνεβάθυναν καὶ ἐξηκρίβωσαν σειρὰν φαινομένων γνωστῶν ὑφ' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἅτινα δὲν ἐξηγήθησαν εὐλόγως εἰμὴ κατὰ τὰς ἡμέρας μας.

Ὅλη ἡ ἀρχαία ἱστορία, ὡς καὶ ἡ νεωτέρα, βρίθκει ἐκ τῶν παραδόξων ἐκείνων συμβάντων ἅτινα ἀποδεικνύουσι τὴν μονιμότητα τοῦ ἐγὼ μετὰ θάνατον, καὶ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἤθελε περιορισθῇ εἰς ὀλίγιστα πράγματα, ἂν ἤθελον ἀφαιρεθῇ αἱ μυστηριώδεις ἐκεῖναι δυνάμεις, αἱ ὅτε μὲν ὡς αὐτόματοι, ὅτε δὲ ὡς ἐμπνεύσεις ἢ ἐπεμβάσεις τῆς θεῆς προνοίας φαινόμεναι. Αἱ ἐκστατικαὶ δυνάμεις αἱ δυνάμεναι νὰ φέρωσι στιγμαίως τὸν ἄνθρωπον εἰς συνάφειαν μετὰ τὰ ὑπεράνθρωπα ὄντα ἀνεράνησαν οὐχὶ μόνον εἰς τὸν Σωκράτην καὶ τοὺς σκεπτικούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐξοχωτάτους καὶ δραστηριοτάτους νόας καὶ εἰς ὅσους ἀκόμη ἀνεδείχθησαν οἱ μῦθοι τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος δὲν μοὶ ἐπιτρέπουσιν, ὡς ἐπιθυμῶ, νὰ ἐξετάσω κατὰ βάθος τὸ κύριον τοῦτο ζήτημα τῆς συγκοινωνίας τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ὄντων. Παρουσιάζονται ἐν αὐτῷ φαινόμενα τοσοῦτον παράδοξα, τοσοῦτον καταπληκτικά, ὥστε πολλάκις ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταβεβλημένος ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θετικότητος καὶ τῶν ἐπιγείων πραγμάτων, ἀλλ' οἰηματίας καὶ ἀλαζῶν, θεωρεῖ τὰ φαινόμενα ταῦτα ὡς φαντασιοπληγίας. Ἀλλ' ἡ μαρτυρία ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος ἔχει βεβαίως μεγαλειτέραν βαρύτητα τῆς γνώμης ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου, ὅστις δὲν εὕρισκει ἄλλον σκοπὸν τοῦ βίου εἰμὴ τὰς ἐπιγείους ἀπολαύσεις καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἀνυπαρξίαν.

Ἡ δυσκολία τοῦ νὰ πιστεύσῃ τις τὴν ὑπαρξίν τῶν ἐκτὸς τῆς γῆς ὄντων ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως μικροτέρα, ἂν ἤθέλομεν ἀφαιρέσει τὴν λέξιν αὐλός, ἥ τις κατὰ λογικὴν ἀκρίβειαν οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν.

Ὅν τι ἐλεύθερον ζῶν πέραν τοῦ κόσμου τούτου πρέπει βεβαίως νὰ κατέχη χώρὸν τινα εἰς τὸ σύμπαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον τὸ ὄν τοῦτο νὰ ἔχῃ πάντοτε σῶμα τόσον συμπαγὲς ὅσον εἶναι τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἐφ' οὗ κατοικεῖ. Σῶμά τι δύναται νὰ ᾔηται μᾶλλον ἢ ἥττον συμπεπυκνωμένον χωρὶς νὰ παύσῃ διὰ τοῦτο τοῦ νὰ ᾔηται ὕλη.

Πάντα τὰ ὄντα ὅσον λεπτὴν καὶ ἂν θεωρῇ ἡ φαντάζεται τις τὴν ὑπαρξίν τῶν ζωτικῶν φαινομένων αὐτῶν, συνίστανται ἀπὸ πραγματικὴν οὐσίαν, διότι ἀνευ τῆς πραγματικῆς ὑπαρξεως τῆς οὐσίας αἰτίας τινὸς ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον νὰ παράγωνται ἀποτελέσματα ψηλαφητά. Τίς ἐξ ὑμῶν δύναται νὰ διίσχυρισθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος κόσμος οἷοςδὴποτε πέραν τοῦ καλουμένου αἰθερώδους (gazeiforme); Πρέπει νὰ βλέπῃ τις τὰς δυνάμεις διὰ νὰ πιστεύῃ τὴν ὑπαρξίν των; Ἀλλ' ὅ,τι βλέπομεν εἶναι ὅλως ἀντίθετον. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις,

αἱ μεγάλαι ἐκδηλώσεις αὐτῶν εἶναι πάντοτε ἀποτελέσματα ἀοράτων αἰτίων.

« Βλέπομεν, λέγει ὁ Jouffroy εἰς τὸ περὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας δοκίμιόν του, ὅτι ὑπάρχουσι πράγματα ἀόρατα εἰς τὸν ὀφθαλμόν καὶ μὴ ψηλαφητὰ εἰς τὴν χεῖρα, ὅτι οὔτε τὸ μικροσκόπιον, οὔτε ἡ σμίλη δὲν δύνανται νὰ τὰ ἀνακαλύψωσιν ὅσον τέλεια καὶ ἂν τὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι διαφεύγουσιν ἐπίσης τὴν γεῦσιν, τὴν ὀσφρησιν καὶ τὴν ἀκοήν, καὶ ὁμως δύνανται νὰ ἀποδειχθῶσιν ἐναργέστατα ».

Ὁ ὁρατὸς οὗτος κόσμος, λέγει καὶ ὁ Πλάτων, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ σκιά ἐφήμερος ἄλλου κόσμου, κατοικουμένου ὑπὸ ὄντων ἀοράτων εἰς ἡμᾶς καὶ πολλῶ ἀνωτέρων ἡμῶν ».

« Τὸ κατ' ἐμέ, λέγει αὐτὸς ὁ Σωκράτης, δὲν εἶναι ἴδιον ἐμοῦ νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ δαιμονίου ἐκείνου ὅπερ μὲ συνοδεύει καὶ μὲ εἰδοποιεῖ ἀκαταπαύστως ».

Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὃν τι ἄνευ σώματος, ὃν παράδοξον, ἄνευ οὐδενὸς-μορίου ὕλης, ὃν τι ἀφηρημένον ἐνεργοῦν καὶ συνοδεῖον ἀείποτε τὸν διάσημον Ἀθηναῖον; Ὅχι βεβαίως καὶ ἐνεκα τούτου οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Ὁριγένης, Κλήμεις ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Ἀγ. Παρίων, Κύριλλος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἀγ. Ἀμβρόσιος, Ἀγ. Βερνάρδος καὶ πολλοὶ ἄλλοι θεολόγοι ἐφρόνουν τοὺς Ἀγγέλους ἐνσάρκους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Θεσσαλονικεὺς ἐπιμαρτυρεῖ τοῦτο λέγων ὅτι μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος καὶ ἄμορφος.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην « ἡ ψυχὴ ἄνευ τοῦ σώματος εἶναι ἰδανικὸν ὃν ».

Πνεῦμα καθαρὸν, λέγει ὁ Λεϊβνίτιος, ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἐρημωτὴς τῆς παγκοσμίου τάξεως.

Ὁ ὑμέτερος Εὐριπίδης, ὁ ἔξοχος καὶ παθητικὸς, ἔλεγεν· « Οὔ με πείσῃς καὶ με πείσῃς ».

Δι' ὃ καὶ γὰρ δὲν ἐπιμένω νὰ πείσω ὑμᾶς. Οὐδεὶς δύναται βεβαίως νὰ ἐπιβάλῃ τὰς πεποιθήσεις του, ἀλλ' ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰς ἐκφράζῃ, καὶ μάλιστα ὅταν ἡ λογικὴ, ὁ ὀρθὸς λόγος, τὰ πράγματα, ἡ μαρτυρία καὶ τὰ ἀξιώματα μεγάλων ἀνδρῶν συνεπικυροῦσι τὰς πεποιθήσεις ἡμῶν. « Ὅστις δὲν ἔχει τὴν τόλμην νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του, λέγει ὁ Χαμφόρτιος, δὲν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι πρᾶγμα ». Ὅθεν ἀποφαινόμενος ὑμῖν τὴν γνώμην μου δὲν ἔχω τὴν παράλογον ἀπαίτησιν νὰ ἐμποδίσω ὑμᾶς τοῦ νὰ δεχθῆτε πᾶσαν ἄλλην γνώμην ἔστω καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους. Κατὰ τοῦτο εἰσθε ἐλεύθεροι νὰ κρίνετε, ἂν οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνδρες οὕς πρὸ ὀλίγου ὠνόμασα ὑμῖν, ἐπίστευον δικαίως ἢ ὅχι, οὐ μόνον ἀπλῶς τὴν ὑπαρξίν πνευματικῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνσαρκόν τῶν ὄντων ἐκείνων ἅτινα συνήθως καλοῦμεν αὐλά.

Κύριοι, ὁ Πασκάλ διῃσχυρίσθη εἰς τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ συγγράμματα « ὅτι ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τοῦ λογικοῦ εἶναι τὸ νὰ γνωρίσῃ ὅτι ὑπάρχουσιν ἀπειρα ὄντα ἀνώτερα αὐτοῦ ». Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ Πασκάλ ἀποφαίνεται μεγάλην ἀλήθειαν, διότι τίς δύναται νὰ γνωρίσῃ πᾶσας τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τίς δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σχέσιν τῶν κρυπτῶν ἢ φανερῶν, μυστηριωδῶν ἢ μὴ μυστηριωδῶν, δυνάμεων, αἰτινες ἐνεργοῦσιν εἰς τὸ σύμπαν; Πάντα τὰ ἐκπληκτικὰ

καὶ ἐκεῖνα φαινόμενα ἅτινα σήμερον ἐπιβεβαιοῦσιν ὅ,τι συνέβαινεν ἄλλοτε εἰς τὰ μυστηριώδη ἄδυτα τῶν ναῶν τοῦ Σεράπιδος, Ἰσιδος καὶ Ἀσκληπιοῦ, καὶ ἅτινα ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς ἐσωτερικῆς φιλοσοφίας τῶν ἀρχαίων, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀμφίβολα διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι δὲν εἶναι γνωστὰ τὰ αἷτια, ὁ λόγος, τὸ ἐνεργοῦν αἷτιον.

Ὅχι, τὸ χρέος παντὸς ἀνθρώπου ὅστις βλέπει κατὰ τι πέραν τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος τοῦ βίου τούτου εἶναι τὸ νὰ ἀποδείξῃ τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ νὰ τὰς σπουδάσῃ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος, ἡ πίστις καὶ ἔτι μᾶλλον πράγματα φανερά καὶ ἀδιάσειστα μαρτυροῦσιν ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν στοιχεῖόν τι ὅπερ ὑπάγεται εἰς τοὺς γενικοὺς κανόνας εἰς τοὺς ὁποίους ὑπείκει πᾶσα ὕλη. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο, νοερὸν καὶ ἀθάνατον, στοιχεῖον προωρισμένον νὰ παρακολουθῇ ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου ἢ ἐπὶ τινος ἄλλου τὴν φορὰν τῆς προόδου, ἔχει ἐν ἑαυτῷ θεῖόν τι ὅπερ ἀνυψοῖ καὶ ἐξευγενίζει τὰ αἰσθήματα ἡμῶν. «Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ Θεός», ἀναφωνεῖ ὁ ἀθάνατος ποιητὴς Εὐριπίδης. Ὁ Θεὸς ἄρα οὗτος ὅστις ἐνυπάρχει ἐν ἡμῖν καὶ ὅστις ἐμψυχώνει ἡμᾶς, ἀρκούντως μᾶς ἀναγγέλλει ὅτι ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι ἀνεπαρκὴς διὰ τὰς δυνάμεις ἡμῶν, διότι εἶναι περιορισμένη, ἐνῶ τὰ ἀντικείμενα πρὸς τὰ ὁποῖα τείνουσιν αἱ δυνάμεις ἡμῶν εἶναι ἄπειρα.

Τὸ δόγμα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡ βάσις, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος παντὸς θρησκευτικοῦ οἰκοδομήματος, δὲν εἶναι νέον. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀνεξαιρέτως πάσης ἐποχῆς ἐκήρυξαν δημοσίᾳ ἢ διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεμελιώδους τούτου δόγματος. Καὶ ὅμως, παράδοξον! ἡ φωνὴ αὕτη τῆς συνειδήσεως συχνάκις καταπνίγεται ἐνασμενίζονται χάριν παιδείας νὰ ἐξευτελίσωσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, θέλουν νὰ ἐξισώσωσιν αὐτὴν μετὰ τὴν τῶν ζώων. Τοῦτο, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, εἶναι τερατῶδες, εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς, τολμῶ εἰπεῖν παραφροσύνη τῆς ψυχῆς μὴ δυναμένης νὰ ἀναγνωρίσῃ ἑαυτὴν ὡς βεθυθισμένης ἐν τῷ σκότει, ὅπερ ἀποκρύπτει ἀπ' αὐτῆς τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς.

Ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος! ὁποῖα μεγάλη δόξα διὰ τὸ ὄν τοῦτο ὅπερ κυλίσταται ἐν τῇ ἀθλιότητι ἐπὶ τινὰ χρόνον τῆς αἰωνιότητος, ἐπὶ ἐνὸς ἀτόμου τοῦ σύμπαντος! Εἶναι δυνατόν ἡμεῖς οἵτινες ζῶμεν τὴν στιγμὴν ταύτην, ἡμεῖς οἵτινες ἀγαπῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν διεισδύουσιν δι' ὅλων τῶν πόρων ἡμῶν, οἵτινες ἔχομεν τὸ αἶσθημα παντὸς μεγάλου καὶ ὡραίου, νὰ γινώμεθα, τὴν ἐπιούσαν ἰσως, βορὰ τῶν χειρίστων καὶ ἀσθενεστάτων ζώων τῆς πλάσεως, πέραν δὲ τοῦ βορβόρου καὶ τοῦ σηπεδῶνος τούτου νὰ μὴ ὑπάρχῃ μηδὲν!

Ὅποια παράδοξός κωμῳδία ἤθελεν εἶσθαι τότε ἡ πλάσις! Πῶς! ἡμεῖς ἡ μέλλουσα βορὰ τῶν σκωλήκων, προωρισμένων νὰ καταβροχθίσωσι τὰ σώματα ἡμῶν, νὰ συλλάβωμεν τὴν ιδέαν τῆς ἀθανασίας, ἡ δὲ ἀθανασία αὕτη οὐδὲν ἄλλο νὰ ᾔηται εἰμὴ ματαία ἐλπίς, παράλογος ἰδανικότης! Ἐρως, ἐπιστήμη, παραδειγματικαὶ ἀρεταί, οἰκογενειακοὶ δεσμοί, τὰ πάντα ἠθέλετε ἐκλίπει ἀπέναντι τοῦ τάφου.

Ὅχι, ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὑπάρχει καὶ ὑπάρχει μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν δυνάμεων. Περιβεβλημένη πρὸς στιγμὴν σῶμα ὕλικόν καὶ φθαρτὸν ἢ μᾶλλον τὸ ἀ-

γενές τοῦτο περικάλυμμα ὅπερ τόσοῦτον μᾶς κολακεύει καὶ δι' ὃ λησμονοῦμεν συχνάκις τὴν θείαν καταγωγὴν μας, δύναται οὐχ ἥττον εἰς τινὰς περιστάσεις νὰ ἔρχεται εἰς συνάφειαν πρὸς ἄλλην ψυχὴν ἐνεργοῦσαν εἰς τόπον ἄλλον παρὰ τὴν γῆν. Τοιαύτη ἦτο ἡ ψυχὴ ἡ ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τοῦ Σωκράτους.

Ὁ διάσημος Κάντιος λέγει «ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αὐτῆς ἀκόμη τῆς γῆίνης ὑπάρξεως αὐτῆς εἶναι εἰς σχέσιν στενὴν, ἀδιαίρετον μετὰ τῶν πέραν τῆς γῆς ὄντων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν κόσμον τῶν Πνευμάτων, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου, καὶ μεταδίδει αὐτῷ ἐμπνεύσεις τῶν ὁποίων πολλάκις ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει συνείδησιν ».

Ὁ δόκτωρ Brierre de Boismont, σοφὸς φρενολόγος ὅστις ἐνεβάθυνεν, εἶπερ τις ἄλλος, εἰς τὸ περὶ φαντασιοπληγίας, ὡς καὶ περὶ πάσης ἀσθενείας τῶν νεύρων, φρονεῖ ὅτι ὑπάρχουσι πράγματα ἅτινα φαίνονται πηγάζοντα ἐκ νόμων κοινῶν. Ἐπειτα δὲ προσθέτει. «Αἱ χημικαὶ συνθέσεις δὲν ἀρκοῦσιν ἵνα ἐξακριβωθῶσι τὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, οὐδεὶς δὲ μέχρι τοῦδε συλλογισμὸς ἡδυνήθη νὰ διευκρινήσῃ τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα. Οἱ ἰσχυροὶ οἵτινες τοὺς μὲν ἀνθρώπους μεταχειρίζονται ὡς μηχανήν, τὰ δὲ συμβάντα ὡς παιγνίδια, οἱ σοφοὶ οἵτινες περιορίζομενοι εἰς τὴν ἀνακάλυψιν πλανήτου ἢ νόμου φυσιολογικοῦ οὐδὲν βλέπουσι πέραν αὐτοῦ, οἱ εὐτυχεῖς οἵτινες δὲν γνωρίζουσιν ἄλλο εἰμὴ τὰς ἀπολαύσεις τῆς γῆς, αὐτοὶ μόνοι δύνανται νὰ θεωρήσωσι τὸν ἀόρατον κόσμον ὡς φαντασιώδη, ἀλλ' αἰέποτε θὰ ὑπάρχωσι χιλιάδες δυστυχῶν οἵτινες θέλουσι προσδοκᾷ τὸ τέλος τῶν δεινῶν των ἐκ τινος καλλιτέρου κόσμου ».

Τὰ μεγάλα ἐκεῖνα συμβάντα ἅτινα φαίνονται ἀνήκοντα εἰς νόμους κοινούς, περὶ ὧν λαλεῖ ὁ διάσημος φρενολόγος, συνδέονται μᾶλλον μετὰ τινων μεταγενεστέρων φαινομένων ἅτινα πηγάζουσιν ἀπὸ τὰ πέραν τῆς γῆς ὄντα.

Τὰ ἀκτινοβόλα καὶ φωτεινὰ ταῦτα ὄντα, πνεῦμα καὶ ὕλη ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ πνεῦμα λεπτότερον καὶ καθαρώτερον, ὕλη ἥττον πυκνὴ καὶ ἥττον βαρεῖα, ἀνεφάνησαν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ παρὰ πᾶσι ταῖς ἔθνεσι.

Τὰ ἱερὰ καὶ τὰ κοσμικὰ βιβλία βρίθουσι τοιούτων συμβάντων ἅτινα ἐπιστήμονες καὶ φιλόσοφοί τινες τῶν ἡμερῶν μας εἰς μάτην ἠθέλησαν νὰ θεωρήσωσιν ἄξια οἴκτου ἢ γέλωτος, διότι τοῖς εἶναι ἀκατάληπτα. Ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν τὴν στιγμὴν ταύτην ἵνα πραγματευθῶμεν ἀντικείμενον τόσοῦτον εὐρὺ, καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν, τόσοῦτον δύσκολον.

Ἐπιτρέψατέ μοι ὅθεν, κύριοι, πρὶν παύσω, νὰ εἶπω τινὰ περὶ τοῦ μεγίστου καὶ εὐγενεστάτου τῶν ἐθνῶν, περὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης Ἑλλάδος ἥτις ἐφώτισε τὴν ἀνθρωπότητα ἀνυψώσασα τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν.

Ὀλίγαι μαρτυρίαι ἀρκοῦσιν ἵνα ἐννοήσητε ὅτι μόνος ὁ Σωκράτης δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ τὰς μετὰ θάνατον ἀποκαλύψεις.

Ἴδοὺ τί λέγει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν Φυσικὴν του:

« Τὰ ἀόρατα ὄντα εἰσὶν ἐπίσης οὐσιώδη ὡς καὶ τὰ ὀρατά ».

Ἐπειτα δὲ προσθέτει « ἡ γὰρ φύσις δαιμονία ἀλλ' οὐ θεία » δη-

λαδὴ ὅτι εἶναι πλήρης δαιμόνων, πνευμάτων. Γινώσκετε ὅτι δαίμων, δαήμων, δάμων παράγεται ἐκ τοῦ δαίω=γινώσκω, μανθάνω, ἢ ἐκ τοῦ δάω=διανέμω, διότι οἱ περιπλανώμενοι δαίμονες διανέμουςι τὰ πνευματικὰ καὶ ὑλικά δῶρά των.

Περαιτέρω προσθέτει. «Τὰ ἀόρατα ὄντα ἔχουσι σῶμα ἀλλὰ λεπτότατον καὶ αἰθέριον».

Κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον οἱ στωϊκοὶ εἶχον τὴν αὐτὴν γνώμην. «Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν σῶμά ἐστιν».

Πλάτων. «Τὰ ἀόρατα ταῦτα ὄντα ὑπῆρχον πρὸ τῆς πλάσεως τοῦ ὑλικοῦ κόσμου». Περὶ Νόμων.

«Οἱ δαίμονες ὁδηγοῦσι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον ὡς φρουροὶ εἰς πάσας τὰς πράξεις του, ὡς τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους.» Ἀπολογία.

«Ὁ προφήτης καὶ ὁ ποιητὴς μεταβαίνουσιν εἰς βελτίονα κατάστασιν, ὅπου ὁ διανοητικὸς ὀρίζων αὐτῶν μεγεθύνεται ὑπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ φωτός.»—Διάλογος Ἴωνος καὶ Μένωνος.

«Ἡ φιλοσοφία πηγάζει ἐκ τῆς ἐμπνεύσεως, βοηθεία τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται διὰ τῆς συνειδήσεώς του εἰς σχέσεις μὲ τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον τῶν ἀοράτων στοιχείων».

«Δὲν λαλοῦσιν οἱ ὁρῶντες ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς».

Θαλῆς. «Τὸ πᾶν πλήρες Θεῶν». Ἀριστ. περὶ ψυχῆς.

Ἐμπεδοκλῆς. Κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον δυνάμεις πνευματικαὶ κινοῦσι τὸν κόσμον.

Ἡράκλειτος. Ὁ ὁρατὸς κόσμος ἐστὶ πλήρης δαιμόνων καὶ πνευμάτων.

«Ἡ ψυχὴ κατοικεῖ εἰς τὸ σῶμα ὡς ὁ ξένος ἢ ὁ περιηγητὴς εἰς τὸ ξενοδοχεῖον». Πλουτ. περὶ Ἰσιδος.

Ἡσίοδος. «Τὰ ἀγαθοποιὰ πνεύματα ἐπαγρυπνοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων».

Πυθαγόρας. «Τὰ πνεύματα ἀγγέλλουσι τοῖς ἀνθρώποις τὰ μυστήρια καὶ προλέγουσι τὸ μέλλον.» Διογ. Λαέρτιος.

«Ἡ ψυχὴ εἶναι ἐγκεκλεισμένη εἰς τὸ σῶμα ὡς εἰς φέρετρον ἢ εἰς τάφον». Κλημ. Ἀλεξ.

«Ἡ ἐμπνευσις εἶναι εἰσήγησις τῶν πνευμάτων ἅτινα ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν τὸ μέλλον καὶ τὰ μυστήρια». Διογ. Λαέρτιος.

«Τοὺς δὲ λόγους ψυχῆς ἀνέμους εἶναι». Διογ. Λαέρτιος.

Φωκυλίδης. «Θὰ πάσης πλέον τοῦ νὰ ἦσαι θνητὸς, ἂν, ἐγκαταλιπὼν τὸ σῶμα, φθάσης εἰς τὸ ἐλεύθερον πεδῖον τοῦ αἰθέρος, καὶ θέλεις γέινει θεὸς ἀθάνατος καὶ ἀδιάφθορος.

Ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὰ λείψανα ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, θέλομεν γέινει θεοί, διότι ψυχὰι ἀθάνατοι κατοικοῦσιν ἐν ἡμῖν».

Ὅμηρος. Οἱ μάντεις, θεοπρόποι, μαντεύουσιν ὡς ἐνὶ θυμῷ ἀθάνατοι βάλλουσι». Ὀδύσεια.

Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, ὁ Προκλῆς παρεδέχθησαν τὰ αἰθέρια σώματα. Ἐπίστευον ὅτι πάντες οἱ θεοὶ ἔχουσι σώματα αἰθέρια.—Ὁ Ὅμηρος τὰ ὀνομάζει εἰδωλά, λέγων ἀθάνατος, ἄφθιτος. Τὸ ἄνθος τῆς νεότητος λάμπει ἀ-

παύστως, διότι ἂν ἡ ἐξωτερικὴ μορφή της ἦναι ἀνθρωπίνη, ἡ οὐσία της εἶναι φύσεως ἀνωτέρας πρὸς τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστέα, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ ὑλικὸν ἡμῶν σῶμα». Ἰλιάς.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει·

«Τὸ ζωϊκὸν καὶ φθαρτὸν σῶμα ἡμῶν θέλει ἐκλείψει ποτὲ ἀντικατασταθῆσόμενον ὑπὸ ἄλλου σώματος ἀδιαφθόρου ὅπερ ἡ Γραφή ἀποκαλεῖ πνευματικὸν σῶμα».

Πρὸς Κορινθίους. XII—44.

Ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Ὅμηρος πιστεύουσιν ἐπίσης ὅτι ἡ ἔμπνευσις πηγάζει ἐκ τῶν πνευμάτων καὶ τῶν θεῶν (θεόπνευστος).

Ὁ ἅγιος Ματθαῖος ἀναφέρει ἡμῖν τοὺς ἐπομένους λόγους τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους του·

«Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν».

Ἅγιος Ματθαῖος X. 20.

Ἐπίκουρος. «Πάντες οἱ θεοὶ ἔχουσι σχῆμα ἀνθρώπινον, ἀλλὰ μόνος ὁ νοῦς δύναται νὰ τοὺς διακρίνῃ ἕνεκα τῆς λεπτότητος τῶν μερῶν ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ εἶδωλον αὐτῶν». Πλούταρχος.

Ἐπίκτητος. «Ποτὲ δὲν εἴμεθα μόνοι, ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀγγελος εἶναι μεθ' ἡμῶν, καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην φωτὸς διὰ νὰ μᾶς ἴδωσιν». Ἀριστ.

Πλούταρχος. «Πᾶσαι αἱ οἰκίαι αἱ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῷ Ἄδῃ ἔχουσι κοινὴν σχέσιν.» Περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος.

«Αἱ ἐνάρετοι αὗται ψυχαὶ εἶναι οἱ φύλακες τῶν θνητῶν».

«Τὰ πνεύματα φέρουσι πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς εὐχὰς καὶ τὰς δεήσεις τῶν θνητῶν, καὶ ἐπαναφέρουσιν αὐτοῖς τοὺς χρησμούς καὶ τὰς εὐλογίας τῶν ἐθνῶν».

Ὡριγένης. «Ἡ ψυχὴ θέλει περιβληθῇ μετὰ θάνατον σῶμα αἰθέριον ὡς τὸ γήινον».

«Πάντα τὰ πνεύματα περιβάλλονται σῶμα αἰθέριον, ὅσῳ θέλωσι».

Εἰς Ἑλληνικόν τι ἐπιτύμβιον ἀναφέρεται ὅτι «ἡ γῆ περικλείει εἰς τοὺς κόλπους της τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ εἶναι τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ἡ ψυχὴ του ἀπολαύει τῆς γαληνίου καὶ αἰωνίου ἐκείνης ζωῆς ἣτις ἐπιφυλάττεται εἰς τοὺς μάκρας».

Ἐν ἐτέρῳ εὐρεθέντι ἐν Νέᾳ Ἐφέσῃ ὁ νεκρὸς αὐτὸς λαλεῖ οὕτως·

«Ναίω δ' ἡρώων ἱερὸν δόμον οὐκ Ἀχέροντος».

Αἱ ὀλίγαι αὗται μαρτυρίαι ἀρκοῦσι, νομίζω, κύριοι, ἵνα πείσωσιν ὑμᾶς ὅτι οἱ ἐνδοξοὶ ὑμῶν πρόγονοι οὐδέποτε ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ὑπάρξεως στοιχείου τινὸς ἀθανάτου, ὅπερ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γήινῃ ὑπάρξει δύναται εἰς τινὰς ψυχικὰς περιστάσεις νὰ συγκοινωνῇ μετὰ τῶν ἀοράτων ὄντων, τῶν ὑπὸ τινων νεωτέρων σοφῶν καλουμένων ὑπερανθρώπων.

Ἦδη μένει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν οἱ κάτοικοι οὗτοι τοῦ αἰθέρος ὑπάρχωσιν ἢ ὄχι.

Σὰς προεῖπον ὅτι πειράματα γενόμενα ὑπὸ χιλιάδων ἀνθρώπων πάσης χώ-

ρας, ἐν οἷς καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν σοφῶν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι συμβαίνουσι πράγματά τινα παράδοξα, ἐκτὸς τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἀσυνήθη ταῦτα φαινόμενα ἄτινα ἀνατρέπουν κοινούς τινες νόμους τῆς φυσικῆς, ἐδασανίσθησαν λεπτομερέστατα ὑπὸ τινων διασῆμων εὐρωπαίων, καὶ ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα.— Ἄλλα ὄντα ἐμψυχα, διάφορα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον. Τὰ ὄντα ταῦτα δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ συγκοινωνῶσι μετὰ τοῦ κατοικοῦντος τὴν γῆν ἀνθρώπου.

Καὶ οἱ πλεῖστοι λοιπὸν τῶν νεωτέρων σοφῶν ἐπείσθησαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀοράτου κόσμου ὡς καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ πάντες οἱ ἑνδοξοὶ ἐκεῖνοι φιλόσοφοι, οἵτινες ἐκλιναν τὸν αὐχένα ἐνώπιον τοῦ ἀγνώστου, εἶχον σῶον τὸν νοῦν ἢ ἐπασχον τὰς φρένας; Ἡ ἀπόκρισις εἶναι δύσκολος, ἀλλ' ἀφήνω ὑμᾶς κριτὰς. Διὰ νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ Χριστὸς, ὁ Σωκράτης, ὡς καὶ πάντες οἱ μεγάλοι μύσται τῆς ἀνθρωπότητος ἦσαν παράφρονες, πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτόν: Ἐγὼ δὲ τί εἶμαι!!...

